ԵՒՐՈՊԱ

Լրագիր Տաքսիարան

Թիւ 34 — 23 (11) ՕԳՈՍՏՈՍ — 1856

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Կայսեր Ծնունդեան տարեդարձը։ Հիւսուրական հանգէս մը։ Մարիամ Անա կայսրուհին։ Վիւրզ Փրնցա կարդինալ նոր իշխանը։ Քոյէր։ Պարսիկ։ Պարիս։ Պուրսա։ Քալիմարի։ Դամասկոս։ Ալեքսանդրիա։ Ալեքսանդրեան։ Գրամ։ Ռեգատաբ Բեյ։

ԳԱԼԻԼԻԱ. Մարիզ կատարուած ոգեկոչման հանդէսները։ Նոտիլեան Պիարիցի բանտիները կ'երթան։ Մերիսէի ապրելիան իրաւունքը։ Պրոնոյ։ Երկու ռմբեան նոր պաշտօնեաներ։ Կապիտանի յուսալիութիւն։ Ղրիմ։ Ռուսերեն։ Ֆրանսերեն։

ՈՒՍՍԻԱՍՏԱՆ. Թագադրութեան օրը կ'որոշուի։ Դեսպաններու Հանդիպը։ Բանակը։ Կարդադրութիւններ։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՇԻՊՈՒԹԻՒՆ. Դաշնադրը։ Պարսկաստանի։ Նոր կարգադրութիւն մը։ Ռուսիոնոց նոր գիրք։ Ալարի դրամագլուխ։ Սիւ։ Ծովեն։ Բախտին և Պարսկաստանին եկած լուր։ Քարանիքներ։ Գաղտագողի կռիւներ։

ՀԻՍՈՒՍԻՆԻԱՆՔ. ՄԻՆՈՒ. ՊԵՏՐՈՍ ԱՌՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԻՈՒԹԻՒՆ։

ԲՈՆԱՊԱՏԵՆԵԱՆ. Երասխին քարէրը մանուկ մը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆԱ, 23 ՕԳՈՍՏՈՍ։

Լուսնոյ 18ին Փրանկիսկոս Յովսէփ մեծափառ կայսեր Ծնունդեան 26երորդ տարեդարձին օրն ըլլալով՝ բոլոր կայսերական դերդաստանին անդամները, պաշտօնեայք եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարք իրենց շնորհաւորութիւնները մեծափառ կայսեր մատուցին։ Այրաբաղաքիս Ս. Ստեփանոսի մայր եկեղեցւոյն մէջ ժամը 11ին Վիեննայի կարդինալ արքեպիսկոպոսը հանդիսական ձայնաւոր պատարագ լրաւ ու Յիսուս Աստուած գոհութեան երգը նուագուեցաւ, որուն առաջեկայ գունուեցան պաշտօնեայք, պետութեան խորհրդականները, կուսակալը, բանտարկիչ զինուորական եւ քաղաքական պաշտօնատարքը եւ բարձրագոյն հաւատացեալց անթիւ բազմութիւն մը, որոնք իրենց սիրելի կայսեր անգին կենացն եւ բարգաւաճ կայսերական դերդաստանին երջանկութեանը համար բարձրացան ջերմեռանդ պաղատանքներ կը մատուցանէին։

Օգոստոսի մեծ գաղտին վրայ ալ բանակին եպիսկոպոսը գեղեցիկ փառքի մը տակ պատարագ մատոյց զինուորական երաժշտութեամբ, եւ բերդին վրայ շարուած թնդանօթները պատարագին գլխաւոր վայրկեանները բռնկիւններով զրաց եւ բազմաթիւ ժողովրդեան կը ծանուցանէին։ Պատարագէն ետքը զօրահանդէս եղաւ։

— Լուսնոյս 20ին մայրաքաղաքս զինուորական գեղեցիկ հանդէս մը կատարուեցաւ։ Երկու հիներկայրայ նոր գնդեր կազմուելով՝ Ղեռապլոյ թագաւորին ու Թոսկանայի մեծ դքսին ընծայուեցան։ Այդ առ գնդերուն գրոշակներուն օրհնութեան հանդէսն եղաւ սովորական արարողութեամբ, զօրահանդէսի գաղտին վրայ պատարագ մատուցուելէն ետքը։ Երկու գնդին բաժնուելու որոշուած վեց գեղեցիկ նոր դրոշակները կարգաշարուած զօրաց առջեւէն պարտցուելէն ետքը՝ իւրաքանչիւր գնդերուն տրուեցան։ յետոյ զօրքը դրութիւն բռնած՝ իրենց հաւատարմութեան երդումն ընին։ զինուորական երաժշտութիւնները եւ թնդանօթները արձակեցան ետքէ զօրքը արքունական եւ բազմաթիւ զբօսասէրներու առջեւէն անցաւ։ Մեծարիւ կայսեր առջեւէն անցաւ, որն որ այս գեղեցիկ հանդէսն իր ներկայութեամբը պատուեցաւ բարձր հանդիսաւ։

— Փիլիպենտորֆ հրամարող կայսեր սմանսոնը, մեծափառ Մարիամ Անա կայսրուհին, Փրանկէն մայրաքաղաքս եկան, եւ մէկ քանի օր կոյսերական դերդաստանին քով անցընելէն ետքը Ճամբան յառաջ տարաւ Ալենտիկի կոլմին երթալու համար։ Մեծափառ կայսրուհիոյն Ճամբորդութիւնը օգտակարութեան համար է։

— Պահանջապետական նոր իրակ Վիլլա Փրնցա կարդինալն սմանոյս 19ին մեծափառ կայսրմէ հանդիսական ունկնդրութիւնն ընդունելոյս. իր դեսպանական լոյսը անդամներուն հետ, եւ իր նոր կանչուելուն պաշտօնական թղթերը մեծափառ կայսեր ձեռքը յանձնեց։ Ամենապատիւ կարդինալն ամսոյս 24ին մայրաքաղաքէս Ճամբայ ելլելու հրամայեցաւ։ Ամենապատիւ կարդինալն Հռոմ երթալու, ու անկէց ալ քիչ ատենէն Պալանիա իր թեմն ալ երթայ։ Վերջին շրջայ կարդինալը Վիեննայի մէջ 11 տարի նուիրաբերութեան ու դեսպանութեան պաշտօն կատարեց, եւ իր աքանչելի եւ առաքինի բնաւորութիւնովը, խմաստութեամբն ու բնատնկան վարմունքը թէ կայսերական արքունեաց ու պաշտօնէից եւ քաղաքագիտաց, եւ թէ աւարտական եպիսկոպոսաց, կղերականաց եւ ժողովրդեան շատ սիրելի եղաւ, եւ անոր համար ալ մեծափառ կայսրմէ սկսեալ հնար ամէն ճանչնաւորութիւն ունեցողներն այսպիսի պատուական անձի մը մեկնելն հնարաւորն համար մեծապէս կը ցաւին։ Վիրջէ Փրնցա կարդինալին Վիեննա կեցած ժամանակ ունեցած մեծամեծ արդեանց իրրեւ պատկ կինոց համարուիլ Աւստրիոյի կայսեր Ս. Աթոռին հետ հաստատած միաբանութեան (Concordat) գործքը, որուն յաջողութեամբ գլուխ երթալուն առաջին պատճառներէն մէկն ալ վերոյիշեալ Գուբրակ կարդինալն է։

— Պանուրեան իշխանութեանց գործքերը կարգաւորելու համար դումարելու ժողովին Աւստրիոյի ներկայացուցիչ Բոյլեր սեպուհն ամսոյս 17ին մայրաքաղաքէս Ճամբայ ելաւ։ Պոլիս երթալու, ուր ամէն տեսութեանց գործակալները պիտի ժողովուին եւ նախապատրաստական որոշումներ ընելէն ետքը Պուքրէշ պիտի երթան։ Բուսատանի կողմանէ նոյն ժողովին մէջ ներկայացուցիչ որոշուած է Պր. Պաղիի տեսութեան խորհրդականը, որն որ մէկ քանի օրէ վեր մայրաքաղաքս կը դտնուի։

— Վենիզին գործոց պաշտօնակալ Պարն սեպուհն իր պաշտօնական Ճամբորդութեան մէջ Թրիէստէն ցամաքի վրայէն Վիեննայի ու Լմբերգայի գաւառներն անցաւ։

— Լուսնոյս 18ին Գաղղիայի դեսպանին կարգադրութեամբը մայրաքաղաքիս գաղղիական ազգային եկեղեցւոյն մէջ հանդիսական պատարագ մատուցուեցաւ, որուն ներկայ գտնուեցան դեսպանը, դեսպանատան անձինք, Վիեննա գտնուող Գաղղիացիք եւ ուրիշ բազմաթիւ անձինք։ Պուրբոնի Գաղղիայի դեսպանը նոյն օրը փառաւոր խնջոյք մը տուաւ, որուն հրաւիրեալ էին Պուլ կանը, Անգլիայի, Սարտինիայի եւ Բելգիայի դեսպաններն ու մեկ քանի աւստրիական զինուորական եւ քաղաքական բարձրաստիճան պաշտօնատարքը։

— Օսմանեան դարպասին կողմանէ Վիեննայի ազգուենաց քով դեսպան անուանուած Քալլիմպի Ցոյն իշխանն ամսոյս 19ին մայրաքաղաքս հասաւ, եւ երկրորդ օրն ալ դարձոյ պաշտօնեայ պուլ կոմսին ներկայացաւ։ Այս օրերս մեծափառ կայսեր դիմաց ներկայանալ, իր դեսպանութեան պաշտօնական թղթերը յանձնելու համար։

— Վիեննայի Զինաւորական լրագիրը կը ծանուցանէ թէ մեծափառ կայսեր հրամանաւ Աւստրիայի ծովային զօրութեան համար առանձին պաշտօնատան մը հաստատուեցաւ։ Դատակալութեան վերին հրամանատարը թրիէստ պիտի նստի, ուրկէ միայն մեծափառ կայսրմէ կախում ունենալով, որուն անմիջական իշխանութեան տակ է պատերազմի պաշտօնարանը։ իսկ Վիեննայի մէջ եւ ասկայարկ նաւու հրամանատարի մը գլխաւորութեամբ ծովակալութեան դիւան մը պիտի հաստատուի, որուն գործքը պիտի ըլլայ թրիէստի ծովակալին եւ մեծափառ կայսեր մէջ նոյն պաշտօնին վերաբերեալ յարաբերութիւնները հոգալ։

— Լայտի շրջանաց ընկերութեան այս տարուան Գունուարի 1էն մինչեւ Գունիսի վերջն առած խասն մնացքը 2,665,277 ֆիորին է։ 1855ին նոյնոյսի ամսոյնան մէջ առածը 2,566,042 ֆի. էր։ ասկից զատ ընկերութեան այս տարուան ծախքն աւելի քիչ է, որով ունեցած վնասակը անցեալ տարուայ երեւեցածէս շատկիկ պիտի ըլլայ։

— Լուսնոյս 12ին թրիէստ Դիւմարիոս Փրանցիսկինէս ազգասէր Ցոյն վաճառականը մեռաւ 96,000 ֆիորինի տարեկան եկամուտով։ կատարեալ մէջ 1500 ֆի. թրիէստի ազքատաց բաշխելու որոշած է, 5000 ֆի. ալ իր ծննդեան գեղեցիկ (Թեսալիա) գիւղաց մը շինելու համար։ իսկ մնացած բոլոր դրամոց դուսարն ուրիշ հրաւակէ մը զատ Ամենեցի համալսարանին թողուցեր է։

ԳԱՂԳԻԱ

Լուսնոյս 15ին Վարիոլէոնի կամ Գաղղիացւոյ ազգային հանդէսը շքեղ փառաւորութեամբ կատարուեցաւ։ Փարիզի արքեպիսկոպոսը Նոթր-Դամի մայր եկեղեցւոյն մէջ եկեղեցական հանդէսները կատարեց, որոնք Աստուած գոհութեան երգով լրացան։ Եկեղեցին ամէն կարգէ եւ աստիճանէ բազմութեամբ լեցուած էր, այսինքն պաշտօնեաներով, դեսպաններով, քաղաքական եւ զինուորական բարձրաստիճան պաշտօնատարներով, եւ այլն։

Կախարդեալ օրը պաշտօնեայք եւ Փարիզ դեսպանները

Դուռը սպասակոք ու ծովակեռոր եւ քանի մը մեծ պաշտօնատունքը Ս. Քրիս. գաղին կայսեր եւ կայսրուհւոյն շնորհաւորութիւնին ընելու համար։

Լամոյս 15ին առտուանց կանուխ քաղաքը գեղեցիկ տօնական կերպարանք մ՚առած էր. ամէն փողոցներուն մէջ անելը դրօշակներով ու ծաղիկներով զարդարուած էին, եւ քաղաքացիներն ալ գաւնդագոնդ ծոմու այնպէս նեռան քաղքին մէջ տարին անդին կը շարժէր։ Հրապարակները, եղեւնաներ դաշան ու թիւլլրիի պարտէզը միշտ բացուելիներու լեցուած էր։ Իրիկուան քաղքին լուսաւորութիւնն ալ գեղեցիկ էր, մեծապէս եւ տարբեր ընթացքին մէջ մեկ քանի անգամ երգածներուն չէր հաւասարիր. ամենէն գեղեցիկ թիւլլրիի պարտէզին լուսաւորութիւնն էր։ Դաշտէն կայսրուհւոյն հետ ժողովրդեան մէջ մնաց շատ ուշ պարտեցաւ։ Երաժշտութիւններ եւ ժողովրդեան համար ուրիշ ուրախութիւններ ալ պականեր։ Օրուան հանդիսութիւնները հրամայուելեամբ մը լմնցան, որն որ հոգին պատճառաւ շատ յաջող չեղաւ։

Յերեկն օրը առտիկ նեղացուցիչ տար ըլլալն որոշուած գարահանդէսը զանց առնուեցաւ։ Ապաքին գործոց պաշտօնեան գեղարուեստներուն եւ բարձր պաշտօնատարաց փառաւոր խնջոյք առաւ։ Կուսակալին ապարանքն ալ մեծ խնջոյք եղաւ որուն փեղեսիէ ապարատներուն ալ հրաւիրուած էր, եւ բազմակարգ կեցցէի ուրախութիւնն ալ ազգակներով իրեն կենդանութիւնը գիտի խմեցին։

Լատիէնն մեծափառ կայսրն Օգոստոսի 15ին ապրիլին տարին առիթով 1077 յանցաւորաց թողութիւն տուաւ, պարտիներին կամ բոլորովին եւ կամ մասին շնորհելով։ Դարձեալ այս առիթով շատերուն պատուոյ Լեգէոնի զանազան աստիճանի շքանշան շնորհեց։

Ամէրիկա կը ծանուցանէ թէ Պատիէոն մեծատիտ կայսրն Օգոստոսի 14ին Պրուքսելով անցուցն ընդունելու, որն որ Ազգքանդր կայսեր կողմանէ Ս. Անդրեասի կայսրին շքանշանը իրեն յանձնելոյ։ Պրուքսելի նոյն առիթով մեկ քանի Ռուս զօրապետներ Դատիէոնին ներկայացուց։

— Պաշտօնական լրագրերը կը ծանուցանէ թէ Դատիէոն կայսրն Լուդվիկ մեծափառ կայսրուհւոյն եւ կայսերազուն իշխանին հետ անցաւ 19ին իրիկուան դէմ Պիարիցի բարձրաբերներն երթալու համար։ Հոգի 21ին կեսօրուան մօտ պիտի հասնին։

— Փարիզի քաղաքման ատենին վերատեսուչ Պր. Ռուման կրկնուելեան պաշտօնեայ անուանուեցաւ։ Պր. Ռուման Գարանտ Պր. Ռուլան Կաղդիայի ամէն կողմնակցութիւնին գիտակցութեամբ պատրաստեալ պաշտօնեայ մը է։ Պր. Ռուլան ալ Գարանտ Պր. Ռուման ալ Ֆրանսայի ամենին վերատեսուչ անուանուելու ջնչման առնին խորհրդարան Պր. Ռայսէ։

— Ամերիկա քաղաքի Դաղդիայի ցամաքային զօրաց ոյժ տարուան վերնադրութիւնը հրատարակուեցաւ. այնպէս ալ ուսերկութիւններով։ Նախագահն կայսրի անմիջական հրամանը կերպարանքն հրամայեցաւ։ Ամենէն գեղեցիկ թիւլլրիի պարտէզին լուսաւորութիւնն էր։ Դաշտէն կայսրուհւոյն հետ ժողովրդեան մէջ մնաց շատ ուշ պարտեցաւ։ Երաժշտութիւններ եւ ժողովրդեան համար ուրիշ ուրախութիւններ ալ պականեր։ Օրուան հանդիսութիւնները հրամայուելեամբ մը լմնցան, որն որ հոգին պատճառաւ շատ յաջող չեղաւ։

Յերեկն օրը առտիկ նեղացուցիչ տար ըլլալն որոշուած գարահանդէսը զանց առնուեցաւ։ Ապաքին գործոց պաշտօնեան գեղարուեստներուն եւ բարձր պաշտօնատարաց փառաւոր խնջոյք առաւ։ Կուսակալին ապարանքն ալ մեծ խնջոյք եղաւ որուն փեղեսիէ ապարատներն ալ հրաւիրուած էր, եւ բազմակարգ կեցցէի ուրախութիւնն ալ ազգակներով իրեն կենդանութիւնը գիտի խմեցին։

Լատիէնն մեծափառ կայսրն Օգոստոսի 15ին ապրիլին տարին առիթով 1077 յանցաւորաց թողութիւն տուաւ, պարտիներին կամ բոլորովին եւ կամ մասին շնորհելով։ Դարձեալ այս առիթով շատերուն պատուոյ Լեգէոնի զանազան աստիճանի շքանշան շնորհեց։

Ամերիկա կը ծանուցանէ թէ Դատիէոն մեծատիտ կայսրն Լուդվիկ մեծափառ կայսրուհւոյն եւ կայսերազուն իշխանին հետ անցաւ 19ին իրիկուան դէմ Պիարիցի բարձրաբերներն երթալու համար։ Հոգի 21ին կեսօրուան մօտ պիտի հասնին։

— Փարիզի քաղաքման ատենին վերատեսուչ Պր. Ռուման կրկնուելեան պաշտօնեայ անուանուեցաւ։ Պր. Ռուման Գարանտ Պր. Ռուման ալ Ֆրանսայի ամենին վերատեսուչ անուանուելու ջնչման առնին խորհրդարան Պր. Ռայսէ։

— Ամերիկա քաղաքի Դաղդիայի ցամաքային զօրաց ոյժ տարուան վերնադրութիւնը հրատարակուեցաւ. այնպէս ալ ուսերկութիւններով։ Նախագահն կայսրի անմիջական հրամանը կերպարանքն հրամայեցաւ։ Ամենէն գեղեցիկ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՍՏԱՆԴԻՈՊՈԼԻՍ, 18 Օգոստոսի։ Գաղդիայի քանակին փերիզին դնդերը մայրաքաղաքէն Ճամբայ ելան. նոյն զօրայ մերին հրամանատար Փարիզէ զօրակոչուն ալ այսօր շրջեցաւ մնաց Դաղդիա երթալու համար։ Անգղիական զօրքն ապրէն 10 օր մը յառաջ Պոլսէն ելած էր։ Ռուսաստանի գեսպանը գեռ մայրաքաղաքս չհասաւ, որովհետեւ, ինչպէս ուսհասարակ կը խոսուի, կը սպասէ որ դաշնադրոյ զօրքերուն ջանկասանէն բոլորովին ելլելնան բաբ առնու։ Ռուսաստանի արքունեաց քով Օսմանեան գեսպան անուանուած Գրիգորիէն Մեհեմմէտ Փաշան ալ Ռուսայ գեսպանին պարտեանը կը սպասէ իր գեսպանութեան սերն ելլելու համար։

Ամենայնա Յունիսանը ժամանակի ժողովոյն մէկ սատարութիւնը հաստատեց, որով սերուելեան ամէն տեղական պաշտօնապանութիւնները պատուէր կը տուաւ իրենց խորհրդեան տակ ձգուած գործոցութիւնները փութացնելու եւ շուտով գործադրութեան հանելու։

Ինչպէս ծանօթ է Էսմէր փաշային տերութիւնն կարգանել յանձնուած էր զինուորական ատիկանութեան գունդ մը կազմելու։ Ամենայն սիրտերը մէկ մեկ հետեւակաւոր եւ հեծելայ ատիկան փոխարերելին տօրէնը տանիլ առաջ. պաշտօնեան ատիկանութիւնները հագուստն ու զէնքերը շատ հաւնեցեր է, ուստի կը յուսացուի որ քիչ ատենէն յիշեալ ատիկանները իրենց նոր պաշտօնը գործադրելու կը սկսին։

Լատրիայի զեսպան Փրանչէ սեպուհը Լայնս անդիական ծովակալին պատուոյն մեծահոյ խնջոյք մը տուեր է որուն շատ գեսպաններ ու երեւելի անձինք հրաւիրուեր են։

Օսմանեան տերութեան հպատակ տեղատուներ կ՚Պոլիս վարկի հաստատութիւն (Crédit mobilier) դնելու եղեր էին 100 միլիոն ֆիորինի գրամագլուխով։ Անգղիական Պր. Էյրտոն գրամատեղեն դատ երկրորդ գրամատեղան մ՚ալ հաստատելոյն, որն որ մեծափառ Սուլթանին հաւանութիւնն ալ ընդունեցաւ։

Հաւսիրն Սեմիւրթի անգղիական ծովակալին հրամանին տակ գտնուած դատարկամական նաւախումբը Սեւաստոպոլի ուրեւ մեկ քանի օր կենալէն ետքը Օսմանեան գայլեր է։ Յիշեալ նաւախումբը Սեւ ծովի այլ եւ այլ ծովակերմայ կողմերը պիտի դարտի ու Անապա ոչ պիտի երթայ։ Թերթերն կը գրեն թէ Օձի կղզին գրաւելու ինքնակալ քննելու գաղտ. Կվերեկիրը անդրանիական նաւը Կ՚Պոլիս բերաւ բերեր է որ նոյն կղզին վրայ 50 ցաճիկ եւ 8 Ռուս կան եղեր որոնք մեկ շէնքի մէջ կը բնակին, որովհետեւ այս ատենամ կղզին վրայ ուրիշ շէնք չկայ։ Ռուսք գէնք չունին եւ ցաճիկներէն իրենց հիւր կը նկատուին։ Փարոսը կամ լուսաւորութիւնն աշտարակը Օսմանեանց ձեռքն է, եւ Ռուսք հոն ատ չեն կրնար, թէպէտ եւ իրենց Օձի կղզին գրաւելու նպատակն ան է եղեր։ Դարձեալ յիշեալ բարերին Կ՚Պարէն կը գրեն թէ Պարս գաղտնի Ռիս գնդապետը չկ հասա Սեմիւրթի հոգարարական է, որն որ Ռուսերէն քաղքին մէջ սիրով ընդունուեր է, միայն բանի մը ընդունութիւններ բնելու համար գարտուղ եղեր։ Հրաման չէ կրցած ընդունիլ, որովհետեւ Ռուսայ հրամանատարները հարկ համարեր են նախ պետարարդ գրել եւ հրաման ընդունիլ։ Իսկ հազարապետն սպասելու ատեն չանցնելով Իրրիրում դարձեր է։

Կարսի պաշտպանութեան առիթով Պիշիրի տարածման ընդունող Քերիմ Փաշան Ազարիայի գաղաց վերին հրամանատար անուանուեր է։ Կարսէն Ռուսայ վերին պաշտօնակալ Մեկիրով իշխանն Լրրիրում գալով՝ իրեն կատարութեան կոչմանէ սանանեան կուսակալին ծանոյց թէ Ռուսք քաղքէն պիտի գային, եւ հրաւիրեց որ մարդ ելլէ դաս քաղաքը ձեւուելին յանձնելու համար։

Օրիւանիայի Ռուսայ ընդհանուր հիւպատոսը վերջին պատերազմին սկսելէն վեր առաջին անգամ ռուսական դրօշը պարզեց, որն որ Օսմանեանց կողմանէ 21 ինչ անօթի ողջունուեցաւ։

Պարսկաստանէն եկած լուրերուն համեմատ Փարիզ գացող Իսմաէլ Խան Պարսից նոր գեսպանն իր կատարութիւնին պատուէր ընդուներ է Ս. Պոլիս չերթալու՝ մինչեւ որ Ռուսայ գեսպանը հոն չհասնի։ Ուրիշ հրամանին պատճառը Ցաճիկայ եւ Պարսից սահմանները նկատմամբ իրարու հետ ունեցած խնդիր մին է, որովհետեւ Պարսից Շահը բարձրագոյն Գոնէն 125 միլիոն օսմանեան գահիկան կը պահանջէ, իրրեւ փոխարինութիւն 10 տարի յառաջ Փերիկէի գնդակոծութեանէ Պարսից հպատակներուն կրած վնասին համար. ուստի այս խնդիրը Պր. Գաւիանիեանին օգնութեամբ պիտի լուծուի։

— Կորանինի կամը Ալարտիայի եւ Սոլատարայի տեղակալներուն ի պաշտօնէ ծանոյց թէ իր կատարութիւնն կարգանելով՝ դեռ իշխանութիւնանց մէջ մնացած զօրաց հրամանատարութիւնը սպասելու տեղիկ։ Արարիոնի սերտուհին յանձնուած է։ Պարտիզանի 12-ին մեծ գովեստով կը խօսի Գարանտի կամքին վրայ, ըսելով թէ իր գրութիւնի երկու տարուան պաշտօնին մէջ ամենուն համակրութիւնն ու սէրը վարուելեան է, արդարութեամբ ամէն կարօտեալ կրցածին չափ օգնութեան հասնելով. այս վարձատրութիւնը մեծ հանդէսներ ըներ են, որուն բնակիչներն ամէն սարսափներ անձինք մասնակից եղեր են։

— Վարատարի սահմաններուն շրջանութիւնները բարձրագոյն Դրան մասնաբաժանութիւնը կրեալ են։ Քուչիի արիւնահեղ կռիւն հետը Արենեկրոյիք Արեստուն գէրին մէջ 100 հոգի պահպանուն դրին։ Շաբաթայի Փաշան 1000 հոգի խրկեց նոյն ամուր տեղն առնելու համար, որոնք արդէն առնելու վրայ էին եւ 600 հոգի Արենեկրոցիներուն օգնութեան հասնելով Ալպանեացի զօրաց կանոնն առաւ ու հետ քաշուելու ստիպեց։ Ապրս. ամենայնիւ Օսմանեանք զօրք կը ժողվեն վերադարձեալ ուսուր տեղն առնելու համար, եւ ինչպէս կը լսուի Շաբաթայի Փաշան անձամբ բանակին գլուխը պիտի՝ որ անցնի։ Արենեկրոյի իշխանն ալ նարէն զօրք կը ժողվէ, եւ Ալպանիայի հետ առուտուրն ու. ամէն հաղորդակցութիւնը կտրել առած է։ Պոսնիայի կուսակալ Խուրշիտ Փաշան ալ զօրք կը ժողվէ, եւ Պանիալուքայի ու Պիհաչի տեղակալներուն ալ մարդ խրկած է զօրք ժողվելու համար։ Կ՚Պոլսէն ալ զօրք կը ուղարկուի։ Գայտնի չէ թէ այս խառնակութիւններն ինչ վախճան պիտի ունենան։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՄԵԾԻՆ ՊԵՏՐՈՍԻ

ԱՔՍԷՆԷՆ

ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

«Պետք Աստուծոյ, իրաւունքն ու արդարութիւնը նորէն հաստատելու, լաւ. անգամ մը պեսրոս իր պարտիզին մէջ ծառի մը տակ նստած ատեն։ Ան լաւ մեկ մ՚ալ հեռուէն ձայն մը լսեց։ «Ամէնքն ուրիշ եւ դուն միտակ սիրալ կը դատես»։ Ան ձայնը մեծերն ապատոյ պահապան ու ապեստական ցեղի գիներուրի մը ձայն էր՝ որն որ Պետրոսի հատատեղիքին, իր երկիրը կոչուցած էր։ Պետրոս բանն իմանալով գատատեր նորէն սկսել առաւ ու տեսնելով որ փատարանի մը վարպետութեամբ գոսն ամիրաւ եղանակաւ որոշուեր է, երկիրը նորէն իր տիրոջը դարձուց։

Պետրոս նոյնպէս իր ակրութիւներ մէջ ատիկանութիւն ալ հաստատեց, որ անուն որ Տէրտոր Ալեքսիէիչ Զարէն լսուաց Ռուսաստանի մէջ ծանօթ էր։ — Ինքն անձամբ Ճամբուն վրայ հաց ու խմելիքները կը կեցրներ ու ծանուած բաներուն համն կը նայէր ու պակասութիւն մը գտնելուն պէս բանտ կը խաբեր ու պատիժ կու տար։ Լուկ Ճամբուն վրայ հանդիպող ուրիշ փոքր յանցաւորները իր ձեռքի դատաղանովը (Տուրինա) կը պատժէր։

Կրակը շուտով մարելու նկատմամբ ալ մեծ մտադրութիւն ըրաւ։ որպէս համար մեծաւոր շէնքեր շինուելուն։ թէ քաղաքային եւ թէ գիւղական մէջ մեկ գործք ունէին ու պատիսի դէպքի մը մէջ ինքնաբերի գործոցներէն կ՚բլար ու շատ անգամ նաեւ կենդանի վառանգով ուրիշներուն սիրտ տալու ու հրկեզը շուտով մարելու համար, կրակն առած տներու վրայ կ՚ելլեր կը կենար։ Եւ որովհետեւ առնելուն շատերը փայտէ էին, հարկաւ առանկ գործունէութիւն կը պահանջուէր։ Եւ իրար ալ հրդեհ մը հանդիպած ատեն շուտ կամ հինգ անէն աւելի էր ոչ։

Դժբախտութիւնն առ էր, որ պետրոս ամենուին ատեն մը թերքինք ապահով վիճակի մէջ չէր տեսներ, իրեն դէմ միշտ երդմնակցութիւն պակաս էր։ Ան գատակցութեանց վառանգէն բորբոքին ապատելու համար օրենք մ՚ալ առաւ, որով ամէն գերի տիրոջն ինքնակալի դէմ լրտես գատակցութիւնն յայտնելու պէս, տնոր իշխանութիւնէն կ՚ելլէր ու ապատ կը համարուէր։

Կանոնաւորապէս գործունեայ մարդիկները պետրոսի շատ սիրելի էին։ Շատերը մինակ իրենց գործունէութեամբը փառաց ու պատիւներու հասան։ Ռանցմէ մեկ քանին հոս կը յիշատակենք։ Նիկիտա Տեմիտովիչ Տեմիտով Խուլա քաղաքը հատարակ վաճառականի մ՚էր։ Ան մարդս ակրութեան գործ-

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ

քնարն մէջ ցուցցրած գործունէութեանին ու աշխատութեանը, երկրամէջ ու կապարի եւ մանաւանդ Կոլիվանեան հարուստ արծաթահանքը գտնելովը Զարին շատ սիրելի եղաւ։ Տնմիտովին միակ փոյթն ան էր որ Պետրոսին ամէն կարելի բաղձանքները կատարէ։ Պետրոս ալ քան արժանւոյն գնելը կը վարձատրէր ու քիչ ատենուան մէջ Ռեմիտով երկրին հարստութիւնին մէկն եղաւ։ Սակայն Պետրոս գնելն առելի եւս վարձատրել ուզելով Ռուսիոյ հրապարակներէն մէկուն մէջ իրեն արձանը կանգնել տուաւ։ — Դիմոյէս կոլովին իշխանին տէրութեան վրայ յուսցրած փութոյն ու աշխատութիւնը հատար յիշատակարար մը կոխել տուաւ, որուն վրայ կոլովինին կիսարձանը կար։

Զարն իր նկատմամբ եղած խօսքերը շատ սիրով կը ընէր, ու անգամ մ՚իր դեսպաններէն մէկուն որ Եւրոպայէն նոր եկած էր, հարցուց թէ իր վայելիչ կը խօսուի։ Եւ իմանալէն ետքն որ խօսութիւնն ամենուն արտաքոյ կարգի բան կ՚երեւայ «Գիտեմ, ըսաւ, զիս բռնաւոր կը համարին, ասի արդէն հին խօսք է, բայց ես լաւագոյնը չեմ գիտեր, թէ պատշաճ արի ինչ տեսակ պարապանելու մէջ եմ։ զեռ չեմ գիտեր թէ գտած ահագին արդիւնքներուս դէմ ինչ հսկայական պատերազմներ կը մղեմ։ եթէ ես արդիւնքներուն տակին ընկնիլ չուզէի, պէտք էր որ ցարաչար խստութիւնս ի գործ դնէի։ թէպէտ մի եւ նոյն տարին հայրենեաց քաջ ու հայրենասէր որդւոցը իրենց արժանեացը հասնելուն անմիտ անհամար բարերարութիւններն կ՚ընեմ»։

Գիտնական տիպիկութիւններ, Պետրոսի մը պէս իշխանի քով՝ որ կարգաւորեալ կրթութիւն մ՚առած չէր, չէր կրնար փնտռուիլ։ Ի միւոյ այլոց ամենայնի գիտութիւնը չէր ասեր։ Մասնաւորապէս պատմութիւնը շատ կը սիրէր ու յաճախ նշիկութիւն կը կարդար։ 1703ին միր ժողովրդեան համար ալ լրագիր մը հանեց, որուն սրբագրութիւնն ինքն անձամբ կ՚ընէր։ Գիւղական արուեստներու մէջէն պատկերհանութիւնն ու գիտութեանց մէջէն Ատեղագիտութիւնն իրեն սիրական զբաղմունքներն էին։ Ատենցի նաբը նաւաշինական գիտութեան կը զբաղէր, որն որ այնչափ յառաջացաւ որ մինչեւ վարպետ եղաւ։ պէտք էր որ ամէն որ նաւարանն երթար ու քանի մը ժամ հոն զբաղէր եւ Պանշիայնին պատմածին համաձայն առանց իրեն գիտութեան նաւու մը վրայ դամ մը չէր կրնար դնել։ Իր ճաշակաւոր ճարտարութեան ապացոյց մըն է ան 100 թնդանօթնոց նաւը, որն որ իր մահուան առնելը գեռ կեաց եղած էր։ Ան նաւին յատակագիծը ինքիրեն հանեց ու Ռեմիտովի խուրիոց, որ շինութիւնն սկսի, որն որ թէպէտ շատով մը սիսալ ու ադէկ կը յառաջանար, սակայն իր Մեծ ճարտարապետին մահուանը ետքը յմբնալով (1727) Պետրոս Ա. անուանի փութաւորապէս ծալ իջաւ։

Պետրոս Ա.ին նաւագործութեան ուրուեանին վարպետ ու ճարտար ըլլալուն մեծ ապացոյց է հետեւեալ վկայական գիրը, որն որ ինք Ամստերտամ վարպետ եղած ատեն նոյն տեղացոյ նաւարանի ուսուցչէն առաւ։ Ես մինչեւ հիմակ անծանօթ եղած վկայականը, աս տարի Յունուարի 2ին գտնուելով իրրեւ հետաքրքիր ու զարմանալի բան մը բոլոր եւրոպական երեւելի լրագրներուն նիւթ եղաւ։

Այս նեղքդրիւնաց կէսին Փոլ թագաւորական հուսուութեանի հաստատուած արեւելեան Հնդկաստանի ընկերութեան Տր. Նաւագործ, Դոյն ընկերութեան Ամստերտամ ունեցած ունեցիկն մէջ, իրրեւ Տնմրութիւն կը վկայեմ՝ կը հաստատեմ, որ Պետրոս Միխայիլով (որ Մեծ մոսկովիոյ դեսպանութեան անդամ՝ ու իրենց մէջէն ինք միայն Ամստերտամ Արլ. ընկերութեան նաւարանը 1647 Օգոստոսի 30էն մինչեւ ստորագրութեան մէջ նշանակուած ատեն, մեր հոլոդութեանը ներքեւն աշխատեցաւ) բոլոր հոս մնացած ատենը աշխատասէր ու փոյթեռանդ նաւագործի մը պէս աշխատեցաւ, ու ամէն գժուարին աշխատութիւնները, այսինքն՝ փայտեր դիղել, տախտակներն ադէկ կարելու համար դնել, տախտակները իրարու պատշաճել, տաղել, ողորկել, ձիւթով օծել, քերել, շաղափել, սղոցել, տախտակները կորացնել, աշխատասէր նաւագործի պահանջուած փութով կատարեց, ու պետրա պօղոս անուանմամբ 100 ոտքէն աւելի երկայն կրկնայարկ նաւու շինութեանը (նաւուն առջի կողմեան ոլնայարկին ու ետին դիկի կողմը), գրեթէ մինչեւ լմննալը օգնեց, ասկէ զատ Միխին օգնութեամբը նաւական ճարտարապետութեան ու գծագրութեան կատարելագոյն տեղեակ եղաւ, ամենայն որ իր Ամստերտամի նոյներուն հիմնովին տեղեակ է եւ մեր կարծեցը համեմատ կրնայ վարպետ սեպուիլ։ Ես ճշմարտութեանց վկայելու համար իմ սեփական ձեռքովս ստորագրեցի։

Ամսակ եղաւ. Ամստերտամ մեր բնակարանը Ակլ. Հնդկաստանի ընկերութեան նաւարանին մէջ 15 Յունուարի յամի Տեառն մերոյ 1698

ԿԻՐԻԼ ԲԱՐԵՍԻ ՓՈՍԼ

Տր. Նաւագործ

Արեւելեան Հնդկաստանի թագաւորական հաստատուած ընկերութեան. ՅԱՄ ԱՄՍՏԵՐՏԱՄ։

Լաւագոյն վիկտորիաներուն արուեստին մէջն ալ շատ յառաջացած էր։ շատ անգամ ինքզինքը վարդի մէջ դնելով սակայն աշխատութեանց ատեն թիւաւորելու կը սկսէր ու երկչոտներուն կը պատասխանէր «Մի վախնաք, Պետրոս Զարը չեկրնար ընկղմիլ»։

Պետրոս լեզուագիտութեան ընդարձակ տեղեկութիւն մը չունէր, միայն իր մայրենի լեզուն ադէկ գիտէր։ Օտար լեզուներէն նախ հոլանդերէնը ուսանելէն դերմաներէնը իրեն սիրելի էին։ «Հայանաբարէն լեզուին, կ՚ըսէր, ծանօթ՝ գերմաներէն լեզուի, ցամաքի վրայ հարկաւորութիւն ունինք, իսկ Գանգիսայ հետ ամենեին գործք մը չունենալուս իրենց լեզուին ալ ամենեին հարկաւորութիւն չունինք»։ Միշտ կը զարմանար ու չէր կրնար ըմբռնել որ ինչու համար Գերմանացիք գաղղիերէն լեզուի մասնաւոր սէր մ՚ունին։ «Լեզուներն այնչափ ագքան է, կը հարցնէր, որ ինքզինքնին չկարենան բացատրել»։

Ամէն հակառակ լատիներէն լեզուին վրայ մեծ համարում ունէր ու հուսամ՝ նոյնիսկ Յոյնոց մասնաւորին ինարգմանութիւնը շատ կը կարդար։

Ի իրաւաբանական գիտութեանց արտաքոյ կարգի բաղձանք մ՚ունէր, որուն վրայ Ամստերտամ շատ բաներ սորվեցաւ։ Ան գիտութիւնը իր կեանցը մէջ ձեռքէ չթողուց։ Միշտ միտքարաբանական ու մաթեմատիկական գործքները քովը կը կրէր, որպէս զի հարկաւոր եղած ատեն անմիջապէս գործածէ։ Հիւանդանոցի մը մէջ կամ տրիշ տեղ մը վիրաբուժական գործողութիւն մ՚ընելուն պէս, պէտք էր որ իրեն ալ ապրուէր, որն որ իմանալուն պէս կ՚երթար։

Աշխարհագրագիտութիւններն ամենեին չէր ուզեր, ու հանդիսանալուն ատեն երեւելագոյն հարկաւորութիւն եղած ատեն իր անդրանիկ Ալեքսիսին իր ամենայն փութաւորութեամբ ու Մենշիքովը կը խնայրէր, որն որ Զարի մը պէս կ՚ապրէր եւ ռուսական նաւատորմիղներէն շատ ծառաներ ունէր։ Պետրոս որչափ որ այ. ատանկ փութաւորութիւններ շինէր, հարկը պահանջած ատեն իր կայսրական պատիւն ալ պէտք էր որ ցուցնէր, ասանկ ասիական դեսպաններու ունկնդրութիւն տուած ատեն ամենայն փութաւորութեամբ գահի վրայ նստած կ՚ըլլար։ Սակայն եւրոպական դեսպաններէն այնչափ ակնածութիւն մը չունէր։ Հռոմէական-կայսրական դեսպանին հետ քնացիական հանդիպումի մէջ առջի տեսութիւնն ըրաւ։ Ուրուսիայի դեսպանն անանկ նաւի մը մէջ ընդունեցաւ, որն որ գեռ խաբ իջած էր։ Պետրոս՝ որ կայսրին վերի հագիր չուանները կը կարդաւորէր, տեսնելով որ դեսպանն եկեր է վերի կայսրին հագիր հրամցուց։ Երբոր իշխանն ան հրաւէրն ընդունելու անկարողութիւնը թողութիւն խնդրեց, Զարը նաւատրի մը պէս շուտնին վրայէն արագութեամբ մը վար տարնելու ու կրկին բոլորովին վար չիջած իրեն հետ խօսելու սկսաւ։

Ազգն ռուսական սովորութիւնը, որուն համաձայն ամէն մարդ Զարին հանդիպելուն պէս, երկրպագութիւն պէտք էր ընել, բոլորովին վերցուցաւ։ Իր սենեկին վրայի կերպարանները քիչ ու հասարակ կերպարաններ էին։ Կերպարը վրայ միայն ուրախութիւն մը կը տիրէր, որն որ հոնդիսական օրերը գինիին առատութենէ աւելի եւս կ՚աճէր ու անկարգութեանց պատճառ կ՚ըլլար։ Ամսապէսի հանդիսական ուրախութեանց ատեն բոլորովին աղաստ ըլլալու համար կերակրէն վերջը ծառաները հիւրերուն քով մէյմէկ շիշ գինի թողուլ պէտք էր որ գուրս ելլային։

Իր ծառան միանակ իր սենեկապետն էր, ուրիշ ծառայողներու ալ հարկաւորութիւն եղած ատեն հինգ վեց ապուռական ցեղէ ծառաներ ունէր, որոնք բոլորովին ազատ էին իրենց տիրոջն տունին ամէն միաբերանին եկած զուարճարի ու ծաղրաշարժ բաներն ըսելու։ Շատ անգամ պաշտօնատարի մը հետ հարկաւոր խոսակցութիւնը կ՚ընդմիջէր որպէս զի ատոնց հետ կատակ ընէ։ Ան սեսակ ծառաները 10 տարի հաւատարմութեամբ ծառայելէն ետքն իրենց կարողութիւնը հոմանաչն մէյմէկ դարձոյն կը հասնէին եւ կամ տերութիւնէ մուրաց մը կ՚ունենային։

Իր տիրելի բնութիւնը բնակչացը հետ իր ընտանեացը պէս կը վարուէր ու քաղաքացւոյ ամէն մէկ ուրախութիւնացը մասնակից կ՚ըլլար։ Ասոր հակառակ ինք ամենեին հասարակաց ուրախութիւններ չէր ըներ։ Իր հանդիսական օրերն էին Լեսնայի ու Ռոլիմաւայի յաղթութիւնաց, ինչպէս նաեւ Նարվայի ու մանաւանդ Շլիսաբելբուրգի տուման օրերը ու Բրեոպրաժենսքոյի գնդին հաստատութեան օրը։ Ան կունդը յիշեալ օրերը մանաւոր պատուով կը պատուէր։ Պետրոս իրենց ղրաֆանգէս կ՚ըներ ու շատերուն անձամբ դիներ կը մատուակէր։

Սակայն առելի եւս մեծ ատան էր Պետրոսին, երբոր նաւ մը բոլորովին լմննցած ծով իջնար։ Սեծ ուրախութիւն կ՚ըլլար նոյն օրը ու Պետրոս ամենեին բանի մը չէր խնայեր։ ամէն նաւ լմննալուն, նաւապետին հագար ռուպլի պարգեւ կը տրուէր։ Պայրուհին իր տիկիններովը նոյն նաւուն մէջն ու Պայրը նաւուն վրայ վրանի մը տակ կը ճաշէին։ Հասարակորէն ատանկ ուրախութիւնաց ատեն Զարին տեղապահը ակրուիեան հիւրերներովը սեղանին ամենէն պատուաւոր տեղը կը կենար, իսկ Զարը վարը նաւ շինող գործավարաց մէջ կը նստէր, որոնց արուեստակից համարուիր ինք իրեն պատիւ մը սեպած էր։ Ասանկ ուրիշներու մէջ Պետրոս տրուքը կարգի զաւարիացած կ՚ըլլար ու նաւաստիներն յաջողութեանը համար առատ գինի կը խմուէր։

Պետրոսի գլխաւոր պակասութիւնն էր ան սեսակ հանդիսութեանց ատեն չէ թէ միայն չափը չպահել, այլ նաեւ իր հրուիրած հիւրերն ալ ենթարկուելու հրապարելը։ Ասանկ անկարգութիւններով ինքն իր պատուական կենացն օրերը կարճնցուց եւ որոնց տակ իր գոյաւոր ու հիմնոյ մարդիներն ընկճեցաւ։

Իրեն վրայ արատ մ՚էր նաեւ ան շարժանց բարկութիւնն ալ, որով ատեն ատեն գրեթէ ինքզինքն կ՚ելլէր եւ որով շատ անգամ մարդասպանութիւնաց վտանգի մէջ կ՚ինար։ Քիչ կը մնար որ իր հատարիմ ծառաներն ու օգնականները ան անգութի բարկութեան զոհ կ՚ըլլային։

Ասոյց ինչ. հիմակ նորէն ան ամէն բաները պատմելու սկսինք որոնց վրայ պատմութեան ընթացքին մէջ արդէն յիշատակութիւն ըրինք։ Շատ են ան ատպատանելի գործոց թիւերը, որոնք անաչառ պատմագրի մը առջեւն չեն կրնար անգիտապարտ մնալ, գատապարտելի է իր քանի մը յանցաւոր սեպուած մարդկանց ցուցրցած խստութիւնը, գատապարտելի է իրեն Եւգդոքսիայի ու Ալեքսիոս իշխանին հետ ունեցած վարմանցը չարտգոնցութիւնը, գատապարտելի են իրեն անկարգութիւնները, գատապարտելի են վերջապէս ան ամէն քայլերը՝ զորս ինք իր նարոգութեան հոգւոյն ու շատ փոփոխութեան ենթարկեցաւ։ Սակայն ոչ կրնայ ցուցնել մէկն որ իր պակութիւնը չունենայ։

Լայսիսով ալ Պետրոս սիրելիներական պատմութեան մէջ ինքնակալաց առջի կարգին մէջ կը փայլի։ Պետրոս՝ Իվան Վասիլիվիչին ետքը, իր սէրութեանը երկրորդ նորոգիչն եղաւ. Եւ ան տոհմանի զարացուց ու այնպիսի պատայ մէջ իմացաց որ խոկգրանէ եղած չէր։ Գեղեցիկ ու պատարեր երիտասարդներովը նոյնն ընդարձակեց, ամուր ու անառիկ նաւատորմիղներ, Պալթիկ ծովու մէջ, Եւրոպայի հետ կապեց, վերջապէս անանկ սերութիւն մը կազմեց, որ իր ընդարձակութեանն ու լայնատարած գիրքովը երկրին վրայ մէկ հատիկ է։ Իր մահուանէն քիչ մը յառաջ քննել տուաւ թէ արդեօք Ասիան իրաք Ամերիկայէն բաժնուած է. եւ 1721 Ալեքսանդր Դեմիքիին կարդն հաստատեց։ Եւրոպայի ամէն տոյժութիւնը աս նորակազմ Ռուսաստանի վրայ յարգանաց աչք նայելու սկսան ու ամէնն ալ բարեկամական կապանքով միանալ կ՚ուզէին այնպիսի սէրութեան մը հետ, որն որ 200,000 կանոնաւոր, երեւելի ու մարդեալ զորք ու ահագին նաւատորմիղ մ՚ունէր։

Ի ներքուստ, չէ թէ միայն սէրութեան ան ցանկալի վիճակը պահպանելու այլ նաեւ աւելի եւս զարգացնելու, ամէն բան պատրաստ էր։ Ազուելեան ծովուն ելքերն ստացուած նաւահանգիստները Եւրոպայի հետ վաճառականական կապակցութիւնը կը հաստատէին, Վիշնէյվոլոչոքի մանալը շինուած ջրանցքներով ինչպէս նաեւ յատակայեան մեծ ջրանցքով, կասպից ծովն ադիրայի ու անոր անթիւ բազկոցը միջնորդութեամբ, նաւագնացութիւնն դէպի Բեմերսպուրգ ու Պալթիկ ծով մեծ դիւրութիւն կը ստանէր։ Վոլգա գետը Ցոնին հետ կապելու ուստ հետաւորդի Սեւ ծովը կասպից ու Պալթիկ ծովու հետ կապելու յատակագծին արդէն ձեռք զարնուած էր։ Ամառներու, մարերու ու ճանապարհներու վրայ բարձրացած ամրոցներն ու քաղաքները, որոնց մէջ գեղեցիկ պարտէզներ, ուսումնական շէնքեր ու գոր-

ծառներ լցուն էին, աշխարհակալին հաստատուն մնացը մէյմէկ ապացոյց են։ Սիսիլիայի մէջ Եղէմի գետին քով Ջաֆարիենեանուկ անուանի քաղաք մը շինուեցաւ (1723)։ Դարձեալ նոյն ատեղը նոր ու Սիսիլերէնք քաղաքներու մէջ գլուած ֆինգանոթեաց ձուլարանները միշտ յաւաղագիտութեան մէջ էին։ Դարբնոցներն եւ ոսկի գործարանները ամէն տեղ հարակ կը տեսնուէին, հարիւր գործարանէն աւելի միշտ քանելու վրայ էին, որոնցմէ մէկ քանին մէջ 3000 հոգի աւելի իրենց կերակուր կը գտնէին։ Վաճառականաց դրամատանները ու ապահովութեան շինքերը վաճառականութեան մեծ դիւրութիւն կու տային։ Մոսկուա նոր նաւարան մ՚այ կանգնուեցաւ, Բեթերսպուրգ, Արխանկել, Վրոնեժ եւ ուրիշ շատ ատեղեր նաւահանգիստներ կային։ Հասարակաց ու զինուորական հիւանդանոցներ շինուեցան, դժուած ազգ հանար կրթարաններ ու ալքատանոցներ պակաս չէին։ Բեթերսպուրգի մէջ նաւական դպրոց մը ու Մոսկուա մաթեմատիկական դպրոց մը կար։ Երկու քաղաքաց մէջ ալ մէյմէկ փաղերաւոր կար։ Հասարակաց դպրատուն մ՚ալ դներու բաւական դրամ պարարատ էր։ արուեստական ու բնագիտական ժողովածոյներն արդէն երկրին նոյն ատեանի մէջ ժողովածոյներուն ամենէն երեւելիներուն կարգն էին։ Ներքին կատարելութիւնն հաստատուն կերպարանք մ՚առած էր ու իւր բարձր ասպիճանի աշխարհակալն ատեան մը ի դրատուի էր ուզղիչ կամ կառավարիչ ծերակոյտ։ ամէն գաւառ հոգեւոր ատեան կը հանդուրէր։ Սիւնհոդոս ըսուած ժողովքին, որոնց երկուքն ալ գոնացան կանոններու տակ ինկած էին։ Ցերեւելեան մեծագոյն օր Պետրոսի գահ եղած ատեներ եւ ոչ 5000 առապի էր, հիմակ նոյնին կրկինն հազար։ այնչափ դրամատարար դասերուցիներու հաւատակ՝ չէ թէ միայն տերութիւնը պարարէ ազատ մեաց ալ նաեւ իր գանձին մէջ քանի մը միլիոնն ունչի դրամատան տակ ունէր։ Սակայն, ինչպէս ըսինք կը մոռնամ,, իրաւամբ դրոշմուած են առ խօսքերը միշտակագրամի մը վրայ, որոնք պետրատ քաղաք Գուատատանի կ՚ազատուին։

"Պէտ շնորհակալութիւնք, կ՚ըսէ Թէոփանէս իր դավանական ճառին մէջ, մեր շնորհակալութիւնը իր աշխատութիւնցը վարձն ընայ։ . . . . . Մինակ մենք իր գործքերը կրնանք ճանչնալ։ — Շատերը պետրոսին գործքերը գովեցին շատ պատմագիրներ իր գիւցազնական յաղատութիւնն ու աշխատութիւնն ազգայ աշխարհին առանձնեցին։ Գուատատանի առաջնորդ գիւղացին իր Թեմիրեթիա անուանի ռանտարի դրամը Պետրոսի գիւցազնական գործքերն ունի հացաց։

Կատարինա Բ. Պետրոսի ամէն մեծութիւնց ժառանգը մեռելոյն յիշատակը ազնիւ յիշատակով մը պատուեց։ Սակայն Պետրոսին բուն յիշատակը նեմվոյի քով կանգնուած քաղաքն է ու տիրելը բանակ պատմութիւնը գալ։ գար պիտի ուստ անոր ժեռութիւններն ու փառքը՝ որ երբէք ապրաբերելիք չունին։

ՔԱՆԵՍՏԵՂԾԱՆՔ

Իրատեսին քովիկը մնանոկ մը։

Քանի՞ կ՚գնայ Իրատեսն կը դիտէր.
Իրատեսին ջրերն, անոր ալիքներն.
Կ՚Եղիպտոսն ջրերն, ուր ան շէր պիտէր.
Լիման տիրոջներն չէր գիտեր ուստ՚էր.
Ջրերուն վրան ինչ գինի կը տեսնար,
Բայց ինչ չէր երթար ոչ վերը ոչ ալ վար.
Ջրերն կարկաչով շուտ շուտ կը սահին,
Հոսանքով կ՚անցնին, կ՚ուռի տիրոջներն.
Լանջը կը խոսին, ինչ լուռ կը կենայ.
Մինչ կը մնանան, ինչպէս հոսքերայ.
Անոնք կը պուռան, չնկայ պատասխան.
Լեռակոս դիմացին տրամագոնդ լիսան՝
Իրենը կը պուռան. խոսին, մնանան.
Մէյ մ՚ինչնց ձայնին տարեր կը խառնեն,
Լանջայ ալիքներն կ՚ուռի տրցուանքնն.
Մէյ մ՚ալ տիրոջներն պարգան յատակած,
Ընդամենի դարձած եւ դուարթ ստացած
Լիոներ դիտարան յուսալիր ալիքայ.
Քանի՞ մ՚ալ մինչ մընացեր վիրայ,
Որն ար անոնցներն բան մը կը ասենայ.
Մեկը կը թիրոյա մեկային կ՚անցնին.
Ուհա կը ասենայ ասրը Քասիսի.
Բարն ու ծոյրն ու դարն առած քոյերով,

Հրեղէն դլխով, բոցեղէն հիրով,
Վարդագոյն դիմոր. յանկնիմ աչքերով
Պատանեկիկ մը իրեն շատ նրման
Լիրան կոդերուն, ծառերուն մէջտան,
Դաշտերուն վրան կը գանեմ ուրի.
Ջրին արծաթէն մանուկը կ՚ուզնի
Ոսկիզէն ծոցին, ոչ բրոնզէն,
Հրոյ սարիրին ջրոյ ալիքներն.
Հան ալ իր պատկերն տեսքը կ՚ելնէ.
Հատնած կը նայի, կը դանդի անկէ.
Ան յաւաչ կ՚ելնայ հատակը առած,
Մինչ հաւատարիմ եւ խիստ փարձառած.
Շողինները հետ դոգանի էն Պատեաց
Շատ յան հետն առած կը տանի յաւաչ.
Հոս հան կը սիրէ, կը պարնի շատն ալ.
Պատու կը բան մ՚ալ չնկնար ուստ՚ալ.
Կը ուսանի արեւն ու իր ծիրանին,
Ամէն ալ շատցած ատար նոյնքնին.
Գլխաւոր դնանին կը ծրեւ նորէն։
Ամոր ալ դնանուն նոր մէկ հրաւէր։
Հոս ու հան ցրուած ալաւ ծոցիներ.
Միադոյն փարնէր, գոյնդոյն խուրներ,
Դարդենդէն զորդեր, ծոցկէ դեղեներ,
Ցանուած ղիրուխներ ու շարփուղաներ,
Հարդեր, պրանկներ հիւսուած մանգարոտ.
Կը յարիւանին աշուրներն իրմէ։
Կը սեռնոյ կ՚անցնի հանուած եռոտ.
Դարդենէ ծոցիկ, սերուէ սերբ.
Կը թաւչի կ՚անցնի թիթեռուան մը նրման,
Պանակ ատոր պէս հիւ թի մ՚ուռնու քերան.
Անոնց եմ երէն ինչ միտքը տնան,
Ինչ մեծ ոգիներ էրան հրնան։
Թպոյ կը տեսնայ ալ ամոր բաց հոգան.
Իմոր գոյ գունաւ կ՚երեւնան ատոյ.
Ամոնք կարմրագոյն, ոմանք կապարատակ,
Կան որ գիշնագոյն, կան ալ որ ծերմակ.
Ամոնք մանուշակ, ոմանք ալ սեւակոյ։
Մէկը դրարիանգէմ, մէկալը տրոտան.
Մէկուն հարանիր, մէկային տրկան.
Մէկը յուսաշատ, մէկայն յուսաց էն.
Մէկը փառաց մէջ, մէկալը ցոյրի։
Ջնաչն երկրնցուցած ոմանք կը ժողվէ.
Վրդուցանելուն ոմանք կը նեռէ.
Ամոնք կը դարնէ, փուռը մը կը շինէ.
Բայց մէկն ան ոյ կը ծրգի ձեռքէ.
Լրդրոյ ոգի մէջ ասկեգոյն թիթեռան
Լրմնոյոյն թեւերն. թիւ-ինչ անոնցնան.
Խոսիաւոր ուչքն ուսչեր կ՚ելլան։
Ինչքան անոր հետ ծառերէ ծաւեր.
Ծիւռիներ թռուիր կը ոկսին դարել.
Դրառերն ու թռուիր զիրենք կ՚ուրին.
Թիթեռն անոնցմէ, թռուիրն ու ծառերն
Դեռանը կ՚ելլնայ. անկէ ոչ կերն.
Կը փոխի կ՚ելնի ուսկէ ու անկէ.
Աչքերն ալ մէկտեղ հոս հոն վազելով՝
Կը կրտուեցնին թիթեռը շուտով.
Թիթեռն մնանուկին ընաձ ուս էր.
Լոս քեզ դարն ինձի նրման ենք էրէր.
Նրման ենք խեղրով. նրման ընդունիթիւն
Եւ նոյն կեանքն ունինք, օրերնս ալ նոյն.
Օրերս թիւ ունին, քուկինդ ալ ունի։
Չեմ մեռնիր անցնիր աստուց յանդրէն.
Նայի բանով մ՚ուր մընաս կենդանի.
Մինակ ուսանելով արեւոյ շանդնի։
Ես ըսաս անցաս. ուրդան չմնացաս.
Թիթեռը մնացած թռչնոյ մը ունցաս.
Որ անուշ ձայնով ու սաթ կրտուրով.
Ոնիչ. Մէջ կանգնելով ու ճառատիրով՝
Իր ուկանչին հետ խիլքն ալ դարացաս։
Մանուշն ուսաս խասիլ նոյն ընդուս.
Զայնը թուանոյն հետ մրատ դարչիքի.
Ասիկա ի՞նդ էր ձայնով տրնիկի.
Բընարի մը պէս սա կը մնանար։
Նրման ձայներով մեղրեր էր ասար։
Ան՝ հին դարնիր կը յիշեցնէր.
Հին անուշ ձայնով՝ որն որ չէր փոխու էր.
Ան նոյն ուսիսին էր՝ հին Լրգոմը իրեն,
Որն ար չէր դարուս էր Լրատեսոյ քովին.
Ան հին ծառերէն, անոնց ձայներեն
Բարձր ճիւղերեն. ցան սա գով շուքեն.

Շատ հեռ շատ երդ ալաց՝ անուանած Գոդիոն.
Իրառնան հիւսած էր իր ոնուշի ձայն.
Շատ ոնդամ անոնց տուն ալ սուեր էր.
Մոքերնին ուրը, խանդերնին փառեր,
Միրան ու ուչիպարնին յոյով բարդեր։
Հիմա միայն ունէր գուս ուրամանիներ՝
Մառուց կոդերին, Լրատեսոյ ծորին,
Հին անուսներին. ջերերն ամէն.
Լուս դաստեր, ձորեր, տիրուր անուսներ,
Տիրապոյն լեռներ, դեղեր ուրարաներ,
Տրամոյնց արեր, սեր. իրիկունները։
Ակ սեր դիշերներ հոն էին նստեր.
Խուշիկը միայն մնանակ միայնակ
Հարանիքներ կ՚ելեր ոնի շարքերուն ուսակ,
Խնդալքներ կու տար մարդերուն միրան։
Լարի հարանիք մը եւ հարան ու փնան
Կեա մը խնդալով կեա մին ալ ողով.
Լարի խնդիրը մը ոնուսուի մը քով՝
Պինեով ու ինոնով խառնուած բաժակով,
Հայ շրմունքներին հարի մեկ բարեր,
Միրալեց նորուանք մ՚ասմնին հաներ
Աստին չէր ելեր ու միայն կը ձրգեր.
Բայց արանն միայնը։ Մանուկին ուչքերն
Լրամ ու յատաչ հեռաներ խիրան.
Արեկին միայն ինկաւ խորանիքը սան.
Ան միայն միայնն էր. մեռեալ ոսին բան.
Աստեղու միայ էր արեւն ալ որաան։
Ինչպէս որ եկաւ ոնանի ալ գարձաւ.
Վաղեց սան դնայ խաչի նոսեցաւ.
Ինկէ ոչ ելաւ նոսեցաւ. հայի.
Հայրն ու ջրերն մընաս. քանն բերրի.
Փնայն գաստերաւն բերրոնն ու հիմոյ
Թոյ ուտ, գորանիթիւն, անուտ ուսնիրով
Ու տղու ուչքով աչքերը լանոյ,
Թոյ սեռանն աչքով մարդին մէջ միրոյ.
Աստոյն աչքերով սեռանէ ամէն բան,
Տեսանն ու յանն չանգնին՝ ոչ մնան.
Մրնան կշռուին, երկին կշռուին,
Ինչնին ուրիշն. ոչ ոչ ալ չինեն.
Շինուին շինուածներ, գաստերը լեցուին,
Շինը ու շինուածներ հիմ ելլան բարդին.
Քաղաքներն չէն սեռաստեան բարին,
Շատուն խորհուրդներ հոգեր չեն բներ.
Գարի խորհուրդներ, հաստատուն միտքեր.
Միասայ բարեր, միասան միտքեր.
Լոնչ մեծ արձաներ հատա չեն կանգներ,
Լոնչ ինչ կոմիտներ ոչնուիթինն վեր.
Որանք յատիսան չեն ասեներ ատեր։

Ե

ՔԱՐԻ ԾԷՐԷՐ

Ճանապարհագործն ու ծովափրիսի արաբեստուորը, կը յանձնեն իր ստրածիով եւ եռեֆանով անցաւ ծովափրիսի ծխանոթներ, ոսոր է, ծովափրիսի ու երկնատ դրանեկի բերանոցները, ամէն տեսակ երկանաւ քեամի թէ բերանոցով ու թէ առանց բերանոցի ծխափրիսներ, եւ ամենատոր ճաշակաւ շինուած ձեւի գաստաղանները։ Այս ամէն վաճառքներն ստատարեանի եւ ընդանոր կը գտնուին իր խանութը, Վիեննա, Վրոյսլ. Թիւ 856, ու շատ ոտան դնելով կը ծախուին։ Ճանաչապատութիւն եղած ժամանակ ու զուտ ապրանքին դէմ կամ ապահով զարծատարի մ՚ուղղուած վճարումներ թուղթը մէկտեղ իրիրու. կը խնդրուի։ Հայոյն է

Carl Scherer, bürgl. Drechsler und Meerschaumschneider. Wien, Wollzeile, Nr. 856.

Այս ծանուցումը Հայոց Հասարակութեան համար գրատարակեալ առաջ արաբեստուորին խնդրելով՝ շատերու գիրութեան եւ բարգաւաքութեան համար ասանկերին բերու ատ. ալ կը դիմեր։

Ե

ՔԱՐԻ ԾԷՐԷՐ

Դամ ջրդրգիներն վէ ԷԷրի լիրի մասերի իշլեմիներին կիսիրշ վէ փարիսն իր մեղեանն եէնի յիրէ մասնիներն յիրէրէի, քէհրիստ վէ հէնի յիրէ մասնինեն վէ ապանոսան սիկար ապրդլրդլրը. հնր պոյ թիթիրն շուպազարը վէ հէր ամիս մասա շարդարը սէյմի վէ ուռնդ պաբաք Վիեննասա Վրոյսլ ազարդներա Դուամրը 856 Քարլ Շէրէրին սիրքանդասա սարքրմնդասա ապրարը։ Արիարը շարդրա ազշէնին պիրիրքան կէնասէրիրմէրի նախատ հէվարէնին կէսամի էրիրմէրի բիրնա օրանեաբ։ Ցիրքանդն նէնիէնէ ասարէսի ատբ ասբ։

Carl Scherer, bürgl. Drechsler und Meerschaumschneider. Wien, Wollzeile, Nr. 856.

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1856 ՕԳՈՍՏՈՍ 16 (4)	18 (6)	19 (7)	20 (8)	21 (9)	22 (10)			
Ամստերտամ 100 հոլանդական ֆր. արծ. ֆիլորա	85⅛	85⅛	85¼	85⅜	85⅜	85⅝	2 ամիս	տեսակ. հոլոր
Լիվերպուլ 100 ընդհ. ոսկի ֆիլորա	103	103	102⅞	102⅞	103	½	„	„ „
Լոնդոն 300 ֆունտ ստեռլինգ	—	—	—	—	—	2	„	„ „
Լոնտոն 1 ֆունտ ստեռլինգ	10.3	10.3	10.3	10.3	10.3	3	„	„ „
Համբուրգ 100 մարկ պանկոյ	75¾	75¾	75¾	75⅞	75⅞	2	„	„ „
Մարսիլիա 300 ֆրանկ	—	—	—	—	—	2	„	„ „
Միլան 300 ավստրիական լիրա	102⅝	102⅝	102¾	102¾	102⅞	2	„	„ „
Փարիզ 300 ֆրանկ	119¾	119¾	119½	119¼	119⅝	2	„	„ „
Տրանզիտ-ֆոնդ առ Մարկ 120 ֆր.	101⅞	101¾	101¾	101⅞	101⅞	3	„	„ „
Կ՚Պոլիս 1 առասպ. արծ. ֆիլորա	—	—	—	—	—	31	սր	„ „
Զարիզ „ „ „	259	264	264	264	263½	31	„	„ „
Ռ՚ենթարկ Ֆիորին	7¼	7¼	7¼	7¼	7¼			
(Aggio) Ռոճանիթ	4	3¾	4	4	4¾			